

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

**Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра психології, філософії та суспільних наук**

С.В. Копилова

ПСИХОЛОГІЯ ЗДІБНОСТЕЙ: SOFT SKILLS

***Методичні рекомендації до семінарських занять
для здобувачів закладів вищої освіти спеціальності С4 «Психологія»
третього освітньо-наукового рівня освіти***

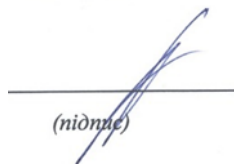
Київ – 2025 рік

РОЗРОБНИК: доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології, *філософії та суспільних наук*

Світлана КОПИЛОВА

Рецензент: професор, доктор психологічних наук, професор кафедри психології, *філософії та суспільних наук*

(підпис)

Ольга ДРОБОТ

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри психології, філософії та суспільних наук Протокол № 1 від 25.08.2025

Завідувач кафедри

Олена ВЛАСЕНКО

ВСТУП

Навчальний курс передбачає засвоєння здобувачами освіти основного програмного матеріалу з курсу «Soft Skills: психологія здібностей» на лекційних, семінарських та практичних заняттях у рамках аудиторних та позааудиторних форм роботи, практики навчальної взаємодії. Лекційні та семінарські заняття орієнтовані на засвоєння основних теоретико-методологічних проблем професійного розвитку особистості. Приступаючи до вивчення дисципліни, здобувачу освіти необхідно уважно ознайомитись з тематичним планом занять, списком рекомендованої літератури. Слід з'ясувати послідовність виконання передбачених навчальних завдань

Основними видами аудиторної роботи є лекції, семінарські і практичні заняття. У ході лекцій викладач викладає та роз'яснює основні, найбільш складні поняття теми, а також пов'язані з нею теоретичні і практичні проблеми, дає рекомендації на семінарське заняття та вказівки до самостійної роботи. Організація аудиторної навчальної діяльності здобувачів освіти у

Семінар-конференція – це найбільш традиційний спосіб висвітлення та закріплення навчального матеріалу. Семінар-конференція проводиться на основі підготовки коротких наукових доповідей та рефератів учасниками навчально-виховного процесу. За академічну пару на такому семінарі виступає 7-9 студентів. Студенти висвітлюють закони, закономірності, тенденції розвитку соціальних процесів і явищ, використовують наукові джерела, приклади із практики соціальної роботи. Доповіді супроводжуються дискусією, висловленням думок науковців і власних щодо питань, які вивчаються. Дискусія активізує навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти, пробуджує думку, дає змогу виявити свої здібності.

При підготовці до семінарських занять здобувачі освіти мають вивчити основні та додаткові джерела, включаючи навчальні та дослідницькі матеріали в галузі значення «м'яких» навичок в системі професійної підготовки науковців і практиків, методів та способів їх розвитку.

Семінар передбачає вільний обмін думками з обраної тематики. Він починається зі вступного слова викладача, що формулює мету заняття та характеризує його основну проблематику. Потім, як правило, заслуховуються доповіді здобувачів освіти. Обговорення доповідей відбувається згідно з планом семінарського заняття. Крім вказаних у плані заняття тем доповідей здобувачі освіти мають право, за згодою викладача, запропонувати інші теми, які їх цікавлять. Підготовка доповіді передбачає аналіз публікацій з обраної теми. Заохочується висування та обговорення альтернативних думок. Також увага звертається на формування навичок стислого письмового викладення своїх думок. У заключному слові викладач підводить підсумки обговорення і оголошує оцінки здобувачам освіти, які презентували й захищали повідомлення з питання семінару. Якість навчальної роботи здобувачів освіти викладач оцінює з використанням технологічної карти дисципліни.

Семінар із тренінговим компонентом (семінар-практикум) складається з двох частин. Перша присвячена висвітленню теоретичних питань, друга – відпрацюванню певних практичних умінь та навичок. Також використовують такі методи активізації навчально-пізнавальної діяльності, як інтелектуальна розминка, ігрова ситуація. На таких семінарах забезпечується зв'язок теорії з практикою.

На семінарі-практикумі застосовується метод кейс-стаді, де від здобувачів освіти очікується активна участь у колективному аналізі та обговоренні матеріалів кінофільму чи особистого досвіду.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ ПОВІДОМЛЕННЯ НА СЕМІНАР

У доповіді на семінар здобувач освіти розкриває суть досліджуваного питання, наводить різні точки зору (!!!), а також власні погляди на нього. Зміст доповіді має бути структурованим, викладення матеріалу має носити проблемно-тематичний характер. Використовувати слід тільки той матеріал, який відображає сутність теми. Недопустимі нечіткі формулювання.

Невеликий обсяг доповіді вимагає особливо ретельного відбору матеріалу, що викладається. Здобувач освіти повинен самостійно здійснити підбірку фактичного матеріалу, необхідного для повного розкриття теми. Рекомендується користуватись матеріалами сучасних видань не старше 5 років, а також використовувати публікації зарубіжних авторів. Під час аналізу текстових матеріалів слід враховувати, що серед них мають бути праці *не менше трьох різних авторів*. При підготовці повідомлення необхідно викласти представлені в різних джерелах теоретичні підходи до проблеми, що вивчається та конкретні методи її практичного вирішення. Обрані джерела повинні мати високий ступінь достовірності. Ознакою цього є: наявність авторства, публікація у фахових виданнях, наявність видавництва, розміщення на офіційних сайтах тощо. Якщо ви не впевнені в достовірності обраних джерел, проконсультуйтеся з викладачем.

Слід виявити ключові положення теми, своїми словами прокоментувати їх, критично оцінити запропоновані підходи до вирішення проблеми. Текст повідомлення викладають своїми словами, використовуючи при цьому особливо значущі визначення, цитати, а також висловлювання, з якими здобувач освіти не згоден. Факти, ідеї, результати досліджень повинні викладатися в логічній послідовності

Мова викладу має бути лаконічною та точна без зайвих фраз. Наприклад, не варто використовувати обороти типу: «У результаті численних і тривалих експериментів автори встановили...». Цю фразу можна

замінити одним словом «**Встановлено...**». Варто виключати другорядні, малоістотні деталі. Неприпустимим є заміна термінології, спрощення суті, перекручування змісту. Використовувати ті ж самі терміни, що й у першоджерелі

Під час підготовки важливо звернути увагу на методологію питання, а саме, з'ясувати, за допомогою яких методів автор публікації здобув знання, яке презентував науковій спільноті. Також важливо виокремити різні точки зору на питання. Бажано відобразити в повідомленні власну позицію з питання, підкріпивши її відповідною аргументацією

Структура повідомлення має містити такі обов'язкові компоненти:

- 1) Вступ. У вступі обґрунтовується актуальність питання, що розкривається, наводяться відповідні аргументи. Також у стислій формі може бути висвітлена історія розвитку питання.
- 2) Основна частина. Її завдання полягає у вичерпному викладенні суті наукової інформації з теми. Може складатися з кількох пунктів, що залежить від теми, проблематики та обсягу матеріалу, що аналізується. Повинна мати логічну та послідовну структуру викладення матеріалу. В основну частину рекомендується не включати загальновідомі положення та навчальні матеріали: достатньо дати лише посилання на відповідні джерела. Може містити такі елементи:
 - Теоретичні аспекти питання, що розкривається
 - Прикладне значення питання та досвід практичного вирішення проблемної ситуації (на прикладі одної та кількох країн) АБО можливі підходи до вирішення, що пропонуються у вітчизняній і зарубіжній літературі. На закінчення відзначається сучасний стан, розглядаються тенденції подальшого розвитку даного питання
 - Власні висновки і позицію здобувача освіти відносно перспективних шляхів вирішення досліджуваної проблеми..
- 3) Висновки. Викладають у формі міркувань, узагальнень, зауважень щодо порушених у повідомленні питань, підсумовування результатів виконаної

роботи. Наводяться висновки, зроблені у процесі дослідження, зокрема, про можливість застосування нових знань. Також можна включити критику та оцінку використаних публікацій

У доповіді обов'язково має бути **бібліографічна інформація**, де представлені всі джерела, використані у процесі підготовки повідомлення: монографії, підручники, статистичні матеріали, матеріали періодичного друку, посилання на інформаційні ресурси Інтернету. Наявність посилань на використані джерела **ОБОВ'ЯЗКОВА**! Бібліографія може складатись як у алфавітному порядку, так і у порядку посилань. Бібліографічний опис робіт має бути точним і повним. Він містить:

- 1) для книг — прізвище та ініціали автора (редактора), повну назву книги, характер публікації (підручник, монографія тощо), місце видання, найменування видавництва, рік видання, кількість сторінок
- 2) для статей - прізвище та ініціали автора (редактора), повну назву статті, назву журналу, рік видання та номер журналу, номери сторінок, на яких опублікована стаття

Критерії якості доповіді на семінар

Критерії:	Шкала
– Структурованість змісту, грамотність формулювань, логіка і лаконічність викладу	5 – логічно упорядкований зміст, тема повністю розкрита, захист переконливий
– Глибина й повнота розкриття теми: термінологічна чіткість	4 – між 3 і 4
– Захист: вільне володіння поняттями, аргументованість, глибоке й всебічне засвоєння теми	3 – скоріше упорядкований зміст, в цілому тема розкрита, захист недостатньо переконливий
	2 – між 1 і 3
	1 – невпорядковане бачення змісту, тема не розкрита, захист не переконливий

Під час захисту доповіді здобувач освіти повинен виділити й захистити основні положення, представлені у доповіді; критично оцінити підходи до вирішення проблеми та представити власне бачення

Він має знати: зміст наукових робіт, що використовуються як джерело аналізу; основні поняття, які використовуються у доповіді; теорію, в межах

якої вирішується проблема. Також бажано знати наукові праці працівників університету з теми.

Здобувач освіти повинен вміти: правильно конспектувати наукові роботи; правильно цитувати; здійснювати **не менше 2 видів аналізу наукового матеріалу**; складати план доповіді; грамотно і лаконічно викладати матеріал у письмовій формі.

Також під час семінарських занять здобувачі освіти розвивають і демонструють комунікативну компетентність, яка процесуальний характер. Вона виявляється під час усного захисту (!!!), доповідей, рефератів (3) і творчих завдань (5).

- самостійність і переконливість суджень; уміння ясно, чітко, логічно грамотно робити висновки; характер відповідей на поставлені питання, у тому числі чіткість, лаконічність, логічність, послідовність, аргументованість;
- комунікативна взаємодія (здатність пояснювати та допомагати іншим, уважне вислуховування співрозмовника, чутливість до проблем: розпізнавання помилок й огріхів в логіці міркувань іншого) ;
- емоційний інтелект (здатність керувати емоціями, справлятися з хвилюванням, сформованість системи цінностей, повага до етичних принципів, повага до індивідуального й культурного різноманіття) ;
- ініціатива: (бажання висловлюватись, брати участь в дискусії; конструктивне доповнення).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Алгоритм створення презентації передбачає: визначення мети презентації, детальне розкриття інформації з виділенням основних тез, висновки. Слід використовувати 10-12 слайдів. При цьому:

Перший слайд – титульний; призначений для розміщення назви презентації, прізвища та ім'я доповідача та його контактної інформації

Другий слайд – зміст презентації та стислий опис основних питань

Усі інші слайди мають інформативний характер

Подача інформації здійснюється за планом: теза – аргументація – висновок.

Вимоги до презентації:

- 1) Читабельність (видимість з дальніх кутів приміщення та з різних приладів); текст має бути набраний 24-30 шрифтом

- 2) Ретельно структурована інформація
- 3) Наявність коротких та лаконічних заголовків, маркованих та нумерованих списків
- 4) Кожному положенню (ідеї) треба відвести окремий абзац
- 5) Головну ідею треба викладати у першій строчці абзацу
- 6) Використовувати табличні форми представлення інформації (діаграми. Схеми) для ілюстрації важливих фактів, що дає можливість подати матеріал компактно та наочно
- 7) Графіка має органічно доповнювати текст
- 8) Виступ з презентацією триває не більше 10 хвилин

Критерії якості підготовки презентації:

<i>Критерії:</i>	<i>Шкала</i>
– Своєчасність – Правильність: відповідність вимогам – Повнота змісту (відображені всі суттєві положення)	5 – виконано відповідно до вимог і своєчасно, відображено всі суттєві ідеї 4 – між 3 і 5, 3 – виконано з незначним запізненням, окремі вимоги не дотримані, деякі суттєві ідеї не відображені 2 – між 1 і 3 1 – виконано із суттєвим запізненням, вимоги скоріше не дотримані, зміст представлено поверхово

Вимоги передбачають:

- встановлення актуальності та формулювання мети;
- чітке викладання інформації з виділенням ключових слів та ідей у тексті
- змістовні висновки
- стиль оформлення (текст презентації легко читається, фон сполучається з текстом і графікою, ілюстрації посилюють ефект сприйняття тексту)

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

На семінарах-практикумах забезпечується зв'язок теорії з практикою.

В основі їх проведення - *практичні методи* — призначені для формування

інтелектуальних, загальнонаукових і професійних умінь і навичок: вправи, метод практичних робіт, дослідницька робота, конструювання, моделювання, самостійна робота студентів з довідковою літературою тощо. Джерелом досвіту у практичних методах є практичні дії, які виконують здобувачі освіти.

На семінарах-практикумах застосовують репродуктивний і частково-пошуковий методи.

Репродуктивний метод передбачає застосування вивченого на основі зразка або правила. Він полягає в тому, що здобувачі освіти повторюють певну навчальну дію за певним взірцем. Таким чином засвоюються знання і навички. Діяльність студентів носить алгоритмічний характер, тобто виконується за інструкціями, приписами, правилами в аналогічній зі зразком ситуаціях. Важливо щоб дії того, хто навчається відповідали встановленим етапам.

На заняттях з дисципліни використовують такі види навчальних завдань:

- Застосування прийомів активного слухання, вираження емпатії
- Застосування прийомів розвитку критичного мислення
- Побудова «дерева проблем» і «дерева цілей»
- Застосування SWOT-аналізу
- Засвоєння прийомів генерування ідей

Частково-пошуковий (евристичний) метод полягає в організації активного пошуку висунутих педагогом пізнавальних завдань або під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм та вказівок. Процес мислення набуває продуктивного характеру, але при цьому поетапно направляється та контролюється педагогом або самими здобувачем на основі роботи над навчальними посібниками чи іншими джерелами. *Частково-пошуковий метод* навчання часто називають *евристичним*. Зміст його полягає в тому, що викладач поділяє навчальну програму на окремі задачі, а здобувача освіти здійснюють кроки з віднайдення шляхів їх розв'язання.

Вирішення кожної задачі відбувається самостійно, однак планування всього процесу здійснює викладач. Цей метод використовують на практичних заняттях.

На заняттях з дисципліни використовують такі види навчальних завдань:

- розпізнавання невербальних сигналів на орієнтувальній основі,
- прийоми розвитку критичного мислення
- розпізнавання способів впливу на аудиторію
- набуття навичок формулювання проблем
- розпізнавання помилок при прийнятті рішень
- оволодіння методом морфологічного аналізу

Критерії оцінювання виконання практичних завдань

Критерії:	Шкала
– Своєчасність	5 – виконано відповідно до вимог і своєчасно, відображено всі суттєві ідеї
– Правильність: відповідність вимогам	4 – між 3 і 5,
– Повнота змісту (відображені всі суттєві ідеї)... прояв самостійності	3 – виконано з незначним запізненням, окремі вимоги не дотримані, деякі суттєві ідеї не відображені
	2 – між 1 і 3
	1 – виконано із суттєвим запізненням, вимоги скоріше не дотримані, зміст представлено поверхово

Вимоги передбачають:

- Повноту орієнтування у завданнях, що виконуються
- Дотримання етапів виконання завдань
- Виконання завдань у заданій формі (таблиця, схема тощо)
- Правильність оформлення, відповідність зразку
- Наявність використаної літератури

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. ОСВІТА В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
2. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ І КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ
3. МЕТОДИ І ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ І КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
4. ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СПОСІБ САМООРГАНІЗАЦІЇ ЧАСУ І ФОРМА ДУХОВНОГО БУТТЯ СУБ'ЄКТА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ. ПРИЙОМИ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ
5. КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ
6. ЛІДЕРСТВО: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКОЇ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ
7. УМІННЯ ПРИЙМАТИ РІШЕННЯ ЯК БАЗОВА НАВИЧКА ЛІДЕРА
8. МЕТОДИ І ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ

Семінарське заняття 1. ОСВІТА В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

План

1. Ознаки освіти постіндустріального (інформаційного, громадянського) суспільства.
2. Тенденції, які формують майбутнє (надмірність інформації, розмивання економічних і культурних кордонів, введення дистанційних форматів діяльності, старіння людства тощо).
3. Роль освіти в досягненні цілей сталого розвитку суспільства. Поняття про модернізацію освіти.
4. Поняття «Softskills» та «Hardskills». Орієнтація освіти на формування soft skills як відповідь на глобальні виклики

Основна література:

- Lesia Mandro, Svitlana Borysova, Hanna Lykhodieieva, Mariia Zapotichna, Olesia Tovstukha. Interdisciplinary approach to the development of soft skills in the educational process. DOI: <https://doi.org/10.14571/brajets.v17.n1.433-444>
- [Dominic Orih](#), [Marion Heyeres](#), [Rhian Morgan](#) A systematic review of soft skills interventions within curricula from school to university level. 2024/ URL: <https://www.frontiersin.org/journals/education/articles/10.3389/feduc.2024.1383297/full>
- Навички для сучасної України. Дослідження світового банку, 2015.
- М'які навички для підприємців : навч. Посіб. /Г.О.Харламова, Т.В.Карамушка, В.П.Зубченко, А.В.Кунцевська ; за ред. М.В.Ситницького. Київ : Національний центр розвитку креативного підприємництва КНУ ім.Т.Шевченка, Видавництво Ліра-К, 2020. 100 С.
- Харарі Ю.Н. 21 урок для 21 століття. Пер.з англ.О.Демянчк. Форс України, 2018. 416 с.
- «Soft skills – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у ХХІ столітті». Київ.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 90 с. URL <https://chytomo.com/21-urok-dlia-21-stolittia-tekhnohichnyj-prohres-ta-nepotribnist-liudyny/>
<https://youtu.be/QjSCBltHVXs?si=4znyRDLPEwVCp-8M>
- Четверта промислова революція: зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків [Електронний ресурс] монографія: А. І. Крисоватий, О. М. Сохацька, І. В. Скавронська [та ін.] / за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. Тернопіль : Осадця Ю. В., 2018. 480 с. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/33661>

Допоміжна література:

- Огнев'юк В. *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія* монографія / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоевої. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. 460 с.С.61-106
- Робінсон К., Ароніка Л. Школа майбутнього. Революція у вищій школі, що назавжди змінить освіту. Пер. З англ.Г.Лелів. Львів: Літопис, 2018. 258 с.

- Гальцова О.Л., Дмитриченко М.І. *Міжнародна співпраця України з країнами Європи в галузі освіти*. Режим доступу http://bses.in.ua/journals/2019/44_2019/6.pdf].

Інформ.ресурси:

- Жулин О.В. *Перспективи і загрози соціально-економічного розвитку України в умовах Четвертої промислової революції*. Економіка та управління на транспорті. 2017. Вип. 4. С. 97–108. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2017_4_14
- Фейдл Ч., Бялик М., Триллинг Б. Четырехмерное образование. *Center for Curriculum Redesign*. URL: http://nios.ru/sites/nios.ru/files/poleznoe/4D_Education_0.pdf

Семінарське заняття 2. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ І КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

План

1. Сутність і складові емоційного інтелекту.
2. Характеристики емоційного інтелекту (емпатія, ідентичність).
3. Емоційний інтелект як складова когнітивної підсистеми.
4. Емоційний інтелект як складова ментального здоров'я особистості
5. Основні положення теорії розвитку критичного мислення.
6. Емоційний інтелект і критичне мислення як механізм розпізнавання інформації.

Основна література:

- Навчальна практика Soft Skills Hard Skills: навчальний посібник / К. О. Коваль, О. В. Мельник, О. В. Бурдейна, Р. С. Белзєцький, О. М Косарук. Вінниця : ВНТУ, 2017. 76 с.
- Гоулман Деніел. Емоційний інтелект у бізнесі.

https://www.google.com.ua/books/edition/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D1%83/Bj46EAAQBAJ?hl=uk&gbpv=1&dq=%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D0%A1.+%D0%A0.+7+%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BE%D0%BA+%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%BE+%D0%B5%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85+%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B5%D0%B9%3B+%D0%BF%D0%B5%D1%80.+%D0%B7+%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB.+%D0%9E.+%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.+2%E2%80%93%D0%B3%D0%B5+%D0%B2%D0%B8%D0%B4.,+%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80.+%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2+:+%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B6%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9+%D0%9A%D0%BB%D1%83%D0%B1+%D0%9A%D0%BB%D1%83%D0%B1+%D0%A1%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D0%94%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F+,+2014.+384+%D1%81&printsec=frontcover

Семінар-практикум 3. МЕТОДИ І ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ І КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

План

- 1) Методи і прийоми розвитку емоційного інтелекту: розпізнавання невербальних сигналів, активне слухання, вираження емпатії. Активне слухання як спосіб розуміння інформації.
- 2) Методи та інтелектуальні прийоми розвитку критичного мислення

Основна література:

- **Конверський А.Є.** Критичне мислення. Підручник для студентів вищих навчальних закладів усіх спеціальностей. К. : Центр учбової літератури, 2020. 370 с.
- Навчальна практика Soft Skills Hard Skills: навчальний посібник / К. О. Коваль, О. В. Мельник, О. В. Бурдейна, Р. С. Белзедський, О. М Косарук. Вінниця : ВНТУ, 2017. 76 с.
- Скібіцька Л.І. Тайм–менеджмент: навч. посібник для студ. економ. вузів. Київ : Кондор, 2009. 528 с.
- Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цьому навчати : [науковометодичний посібник] / Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П., Сущенко І. М. ; за наук. ред. О. І. Пометун. Харків : Б.В., 2007. 190 с.

Інформ.ресурси:

- Michael Scriven& Richard Paul Critical Thinking as Defined by the National Council for Excellence in Critical Thinking, 1987. Режим доступу: <http://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766>

Семінар-практикум 4. ТАЙМ – МЕНЕДЖМЕНТ як спосіб самоорганізації часу і форма духовного буття суб'єкта життєдіяльності

План

1. Принципи постановки цілей. Вимоги до формулювання цілей. «Дерево цілей».
2. «SMART» технологія постановки цілей. Планування через пріоритетність.
3. Принципи планування: Пропорція Парето (20/80), правило Л.Зайверта (60/20/20),
4. Метод пріоритетного планування ABC (15/20/65), аналіз за Ейзанхауером

1. Розробити **дерево цілей**. Для того щоб примусити теоретичні знання «працювати», необхідно «прикріплювати» їх до конкретних субстанцій. В даному випадку Вам слід асоціювати дерево цілей особисто з собою. Якщо у Вас є чітко сформульована генеральна мета – візьміть її за основу побудови. Якщо така відсутня, перерахуйте 5-7 цілей високого порядку і сконструйте їм «надбудову» – формальну генеральну мету, наприклад, «задоволення життям» (мета 0 рівня). 2. Декомпозиуйте «великі» цілі (I рівня) в 2-4 цілі II рівня і т. ін. Дійдіть до того рівня деталізації, який дозволить Вам охопити перелік простих дій, які необхідно виконати для досягнення генеральної мети. Привласніть цілям кожного рівня свій колір. Виділіть їх маркерами. Можливо, для Вас зручнішим виявиться вертикальне колірне розділення, у такому разі, об'єднуватися будуть цілі однієї гілки, але різних рівнів. Надайте «дереву» презентабельний вигляд;

Основна література:

- Архангельський Г.А. Тайм-драйв: як встигати жити і працювати, 2005. 240 с.

https://www.google.com.ua/books/edition/%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%BC_%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%B2/eE_jCwAAQBAJ?hl=uk&gbpv=1&dq=%D0%90%D1%80%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D0%93.%D0%90. +%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%BC%E2%80%93%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%B2: +%D1%8F%D0%BA+%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%B8+%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%B8+%D1%96+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8. +%D0%9C.: +%D0%9C%D0%B0%D0%BD%D0%BD, +%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2+%D1%96+%D0%A4%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B5%D1%80,+2005.+240+%D1%81&printsec=frontcover

Допоміжна література:

- Алюшина Н. О. Тайм-менеджмент : часова організація діяльності державного службовця : навч. посіб. з дистанц. курсу; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : НАДУ, 2012. 191 с.

Інформ.ресурси:

Семінарське заняття 5. КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ

План

1. Поняття про комунікацію, функції комунікації.
2. Комунікативна компетентність як чинник міжособистісних стосунків і ділового успіху.
3. Комунікаційний процес та його основні компоненти. Бар'єри ефективного спілкування.
4. Засоби комунікації. Вербальне і невербальне спілкування.
5. Принцип наочності в комунікативному процесі. Презентаційні здібності. Рекомендації щодо змісту та оформлення мультимедійних презентацій.

6. Комунікативні навички та їх роль у розвитку мистецтва публічного виступу. Рецепти публічних виступів для лідерів.
7. Мистецтво переконувати.

Завдання для обговорення. Переглядаємо, аналізуємо та мотивуємось.

Відео «Три історії, які варто почути кожному. Промова засновника корпорацій Apple та Pixar Animation Стіва Джобса на випускному в Стенфорді. 2005 рік» (14 хвилин 30 секунд)
<https://www.youtube.com/watch?v=TSpx5odAbs>

Обговорення відео.

Завдання. Розглядаємо та аналізуємо. Перегляньте в Інтернеті виступ(и) відомих політиків, громадських діячів/діячок та інших публічних осіб, попередньо вимкнувши звук.

- Визначте, якими невербальними сигналами вони користуються?
- Які з цих сигналів є довільними, а які – підготованими заздалегідь?
- Увімкніть звук і продивіться виступ ще раз.

Наскільки збігаються вербальні та невербальні сигнали людини, яка виступає? - Проаналізуйте, що сприяє ефективному спілкуванню, а що стає йому на заваді.

Основна література:

- Навчальна практика Soft Skills Hard Skills: навчальний посібник / К. О. Коваль, О. В. Мельник, О. В. Бурдейна, Р. С. Белзєцький, О. М Косарук. Вінниця : ВНТУ, 2017. 76 с.
- М'які навички для підприємців : навч. Посіб. /Г.О.Харламова, Т.В.Карамушка, В.П.Зубченко, А.В.Кунцевська ; за ред. М.В.Ситницького. Київ : Національний центр розвитку креативного підприємництва КНУ ім.Т.Шевченка, Видавництво Ліра-К, 2020. 100 С.
- Шафер Дж. Мистецтво переконання. Дев'ять способів вплинути на людей. *Українські Новини*. URL: [https:// life.nv.ua/ukr/blogs/mistectvo-perekonannya-9-sposobiv-vplnuti-na-lyudey-50026769.html](https://life.nv.ua/ukr/blogs/mistectvo-perekonannya-9-sposobiv-vplnuti-na-lyudey-50026769.html)
- Карпов О. В. Як навчитися аргументувати й переконувати. Основні поради. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/adv-new/48328>

Семінарське заняття 6. ЛІДЕРСТВО: становлення і розвиток лідерської якості особистості

План

1. Сутність лідерства. Теорії лідерства
2. Лідерство і командна взаємодія

3. Роль лідерства у сталому розвитку організації

Основна література:

Навчальна практика Soft Skills Hard Skills: навчальний посібник / К. О. Коваль, О. В. Мельник, О. В. Бурдейна, Р. С. Белзецький, О. М. Косарук. Вінниця : ВНТУ, 2017. 76 с.
Кові С. Р. 7 звичок надзвичайно ефективних людей; пер. з англ. О. Любенко. 2-ге вид., стер. Харків : Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2014. 384 с

Допоміжна література:

Лукашевич Н.П. Самоменеджмент. Теорія і практика: посібник К.: Ніка-Центр, 2007. 344с

Чкан А.С. Самоменеджмент: практикум для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки «Менеджмент» / А.С. Чкан, О.М. Олійник, С.В.Маркова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 82 с.

Інформ.ресурси:

Семінар-практикум 7. ЗДАТНІСТЬ ДО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ЯК БАЗОВА НАВИЧКА ЛІДЕРА

План

1. Теоретичні питання
2. Виконання практичних завдань

Фраза американського письменника-фантаста Роберта Шеклі: «Щоб правильно задати питання, треба знати більшу частину відповіді. Ця фраза присвячена ключовій операції пошукової діяльності – **цілепокладанню**, вибору цілі. Її автор В.Титов спочатку коротко переказує головну фабулу науково-фантастичної розповіді. Два космонавта знаходять на віддаленій планеті чорний ящик – подарунок від вищої цивілізації, який, минаючи канал мовного зв'язку, дає їм зрозуміти, що він – не що інше як Універсальний Відповідач, готовий відповісти на будь-яке питання. Радісні космонавти, порадившись, задали питання питань: «Що таке життя?» і отримали відповідь: «Питання некоректне». Трохи збентежені, космонавти задали інше питання, потім третє, четверте... Відповідь була стандартною: «Питання некоректне». Промучившись кілька годин та спітнівши від напруження, вони впали у відчай, і один з них, стукнувши себе кулаком по лобі, з досадою сказав: «Ну ми з тобою, Білл, як той австралійський абориген, який вимагає відповіді на питання «Чому не можна пустити стрілу у сонце?», і спробуй йому це пояснити на його мові!».

На думку популяризатора науки, приходимо до висновку, що всі невіршені завдання, залишені без відповіді проблеми – це просто неправильні, некоректно сформульовані питання. А як же їх правильно сформулювати, якщо нам невідома ні велика, ні менша частина відповіді? Один зі способів – чисто випадкове пере формулювання, заміна слів. Однак такий безсистемний пошук – не дуже неефективне заняття, тим більше, що вектор психологічної інерції все одно не дасть далеко відійти від традиційного погляду на проблему. Замість цього автор книги пропонує метод «букета проблем», який полягає у тому, що, засновуючись на висхідному формулюванні проблеми, аналітики розглядають кілька її модифікацій або зовсім інших проблем. Формулюється тим самим група ймовірностей: проблема у загальному вигляді (з розбивкою приватного випадку на смислові групи з різними рівнями узагальнення), проблема-аналог, проблема на рівні взаємодії (коли зміни в характеристиках оточуючих об'єктів можуть тривіально виключати саме висхідне завдання), зворотна проблема...

Задаючи будь-яке питання, ми у цьому випадку будемо навмисно співвимірювати його зі своїм та чужим знанням, і чим вище виявиться знання, тим легше нам буде орієнтуватися у межах подальшого пізнання, пошуку нових ідей та рішень.

Відомі у сфері управління інноваціями американці Т.Давенпорт та Л.Прусак вважають: «знання – це мінлива комбінація практичного досвіду, індивідуальних цінностей, конкретної інформації та інтуїції експертів, що створює основу для оцінки та реалізації нового досвіду та нової інформації. Знання з'являються та набувають смисл в свідомості експертів. Створити, організувати та підтримувати у робочому стані таку систему дано не кожному. Пересититися знаннями неможливо, якщо людина постійно підтримує свою розумову пошукову діяльність, тренує себе кожного дня, змушуючи долати все нові пізнавальні бар'єри.

Процес визначення цілей психологічної допомоги практичним психологом може включати кілька етапів:

1. Вивчення інституційних умов. Психолог вивчає та аналізує, осмислює цілі над вирішенням яких працює психологічна служба, методологічні підходи, що визначають практику надання психологічної допомоги.

2. Вивчення рівня особистісного розвитку клієнта. Вивчення когнітивних здібностей, особистісних якостей тощо. Аналіз умов та рівня особистісного розвитку клієнтів дозволяє визначити перелік питань, які необхідно вирішити. Вибудовується ієрархія цих проблем. Психолог вибирає проблеми, які необхідно вирішити в першу чергу (одну, дві чи три). При відборі він враховує свою професійну компетентність, можливості психологічної та інтереси.

3. Етап формулювання цілей психологічної допомоги, їх уточнення, конкретизація. Спочатку сформульована мета може мати загальний характер і не торкатися всіх деталей і подробиць. У ході планування, проектування мети процесу надання допомоги уточнюються, конкретизуються та деталізуються у завданнях, описаних у діях клієнта. Цілі по можливості повинні бути описані не на абстрактно-аналітичному рівні, вони повинні бути конкретними, повними, точними і не суперечливими.

В.П.Беспалько надає рекомендації до формулювання діагностичних цілей. Мета сформульована діагностично, якщо:

- а) дано настільки точний та певний опис формованої особистісної якості, що його можна безпомилково диференціювати від будь-яких інших якостей особистості;
- б) є спосіб, “інструмент” для однозначного виявлення якості особистості, що діагностується, у процесі об'єктивного контролю його сформованості;
- в) можливий вимірювання інтенсивності якості, що діагностується, на основі даних контролю;
- г) існує шкала оцінки якості, що спирається на результати виміру

Завдання: відповідно до запропонованих ситуацій сформулюйте цілі надання психологічної допомоги

- 1) В учня 11 класу Т. – нерозділене кохання. “В один із днів він випив багато різних таблеток, щоб покінчити з собою, але потім злякався і зателефонував другові, у якого батько працював лікарем швидкої допомоги. Його врятували. Але криза залишилась, на уроках він нічого не робить, сидить, дивлячись в одну точку, ні з ким не розмовляє, навіть не чує, як до нього звертаються”
- 2) “Батьки не знають, що робити з сином – учнем 8 класу. Йому не можна ні в чому вірити. Уроки готує погано, хоч має здібності. Його абсолютно ніщо не цікавить, крім вулиці. Після школи, користуючись тим, що батьки на роботі, може піти з дому і з'явитися о першій годині ночі. Були випадки, коли він взагалі не ночував вдома. Батьки не знають, що робити з сином, перепробували все: і по-доброму розмовляли, і лупцювали. Дає слово, і знову все починає спочатку”.
- 3) “Сім'я – мати, двоє дітей (хлопчик і дівчинка). У вигляді покарання мати посадила хлопчика на ланцюг у собачій будці, дівчинку в погріб на три дні. Дітей забрала міліція та віддала до притулку. Через деякий час мати захотіла забрати дітей”.
- 4) Сергій П., учень 9 класу, виховується бабусею, оскільки батьки розлучилися і мають свої сім'ї; школу майже не відвідує, а коли з'являється, то порушує дисципліну на уроках. На останній нараді вчителі майже сі вимагали виключення його зі школи.
- 5) Світланка П., учениця ПТУ, шокувала своїх однокласників та вчителів своїм виглядом: то пофарбує волосся в рожевий або зелений колір, то вистрижеться “квадратиками”, то одягне армійську форму, то джинси з вирізаними дірочками. Вона намагалась привернути до себе увагу Андрія К. Її поведінка викликала посмішки та глузування з боку товаришів.

Основна література:

Навчальна практика Soft Skills Hard Skills: навчальний посібник / К. О. Коваль, О. В. Мельник, О. В. Бурдейна, Р. С. Белзецький, О. М. Косарук. Вінниця : ВНТУ, 2017. 76 с.
Кові С. Р. 7 звичок надзвичайно ефективних людей; пер. з англ. О. Любенко. 2-ге вид., стер. Харків : Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2014. 384 с

Допоміжна література:

Лукашевич Н.П. Самоменеджмент. Теорія і практика: посібник К.: Ніка–Центр, 2007. 344с

Чкан А.С. Самоменеджмент: практикум для студентів освітньо–кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки «Менеджмент» / А.С. Чкан, О.М. Олійник, С.В.Маркова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 82 с.

Інформ.ресурси:

Семінар-практикум 7. РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ: МЕТОДИ І ПРИЙОМИ АКТИВІЗАЦІЇ ПОШУКУ ТВОРЧИХ РІШЕНЬ

1. Стереотипи мислення та їх вплив на пошук рішень проблеми. Методи і прийоми усунення обмежень творчого мислення. *Методи колективного пошуку*. Мозкова атака і її різновиди. Синектика
2. *Морфологічні методи*. Морфологічний аналіз.
3. *Метод випадкових асоціацій*. Метод каталогу. Метод фокальних об'єктів. Метод випадковостей і асоціацій.

Завдання:

1. Папалья і Оулдс (Papalia, Olds, 1988) дають низку порад для розвитку креативності:
 - свідомо докладайте зусиль для того, щоб проявляти оригінальність і висувати нові ідеї;
 - не турбуйтеся про те, що про вас можуть подумати люди;
 - намагайтеся мислити широко, не звертаючи при цьому уваги на заборони, що накладаються культурними традиціями (расові чи статеві забобони тощо);
 - якщо ви помилилися при першій спробі, розгляньте інші варіанти та спробуйте знайти нові шляхи;
 - будьте завжди відкриті для дискусії та перевіряйте свої припущення;
 - шукайте пояснення дивних та незрозумілих явищ;

- долайте функціональну фіксованість та шукайте незвичайні способи застосування звичайних речей;
- відмовтеся від звичних методів діяльності та спробуйте пошукати нові підходи;
- щоб «видати на-гора» якнайбільше ідей, використовуйте метод мозкового штурму;
- в оцінці ідей намагайтеся бути об'єктивними. Уявіть, що вони належать не вам, а іншій людині.

Запропонуйте 2-3 власні поради.

2. Яку роль у нашому житті відіграють суперечності? Дайте визначення поняття «суперечність». Які види суперечностей існують? Що таке адміністративна суперечність, технічна суперечність, фізична суперечність? Як вирішуються суперечності? Наведіть приклади
3. Що таке «ресурси» з позицій пошуку «ідеального» рішення задачі? Які види ресурсів ви знаєте? Наведіть приклади вдалого використання ресурсів для рішення творчих завдань у різних сферах діяльності.
4. Придумайте назву соціальній службі, що здійснює профілактику проблем у роботі з сім'єю, дітьми, молоддю (на семінарському занятті завдання виконується методом мозкового штурму; при самостійному виконанні слід використати метод фокальних об'єктів, морфологічний аналіз, метод контрольних питань). Виділіть критерії, за якими можна оцінити, що назва обрана вдало